

- Մարզկենտրոնը՝**
ք. Իջևան
- Տարածաշրջանները՝**
Իջևան,
Տավուշ,
Նոյեմբերյան,
Դիլիջան
- Քաղաքները՝**
Իջևան,
Դիլիջան,
Բերդ,
Նոյեմբերյան,
Այրում

Տարածքը	2 704 քառ.կմ
ՀՀ տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը	9.1%
Քաղաքային համայնքներ	5
Գյուղական համայնքներ	57
Քաղաքներ	5
Գյուղեր	62
Բնակչության թվաքանակը 2014թ. տարեվերջին	126.7 հազ.մարդ
այդ թվում՝	
քաղաքային	53.5 հազ.մարդ
գյուղական	73.2 հազ.մարդ
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մարզի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ.	4.2%
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը	42.2%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	110 773.1 հա
այդ թվում՝ վարելահողեր	25 593.0 հա

ՀՀ Տավուշի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքի հյուսիս-արևելյան հատվածում: Մարզը հարավ-արևելքում և հարավում սահմանակից է ՀՀ Գեղարքունիքի և Կոտայքի մարզերին, արևմուտքում՝ ՀՀ Լոռու մարզին և պետական սահմանով՝ Վրաստանին, հյուսիսում և արևելքում՝ Ադրբեջանին:

Մարզի կենտրոնով դեպի հյուսիս-արևելք հոսում է Աղստև գետը: Ծովի մակարդակին ամենամոտ կետը (ՀՀ ռելիեֆի ամենացածր կետը) գտնվում է Դեբեդավան գյուղի մոտ՝ 390մ, ամենաբարձր կետը Միսփորի լեռնաշղթայի Մուրղուզ լեռն է՝ 2 993 մ:

ՀՀ Տավուշի մարզը տարածվում է Փոքր Կովկասի լեռնաշղթաների արտաքին շարի վրա (Վիրահայոց, Գուգարաց և Միսփորի լեռներ): Գտնվում է ՀՀ չափավոր խոնավ տարածաշրջանում: Արևափայլքի տարեկան տևողությունը 1 900-2 000 ժամ է: Ամառները լինում են տաք, ձմեռները՝ մեղմ: Գետերը պատկանում են Կասպից ծովի (Կուր գետի) ավազանին և

անվում են հալոցքային, ստորերկրյա և անձրևային ջրերից: Բնական լիճը՝ Դիլիջանի մոտ գտնվող Պարզ լիճն է: Այստեղ են գտնվում Ջողազի, Հախումի, Տավուշի, Այգեձորի և Իջևանի արհեստական ջրամբարները:

Մարզի ընդհանուր մակերեսի 40.3%-ը զբաղեցնում են խառն անտառները, որոնք աչքի են ընկնում բուսական և կենդանական աշխարհի բազմազանությամբ: Բնության նախաստեղծ վիճակի պահպանության, առավել հարստացման և տեղական պայմաններում նոր տեսակների ստացման նպատակով Աղստևի ավազանում ստեղծված են Դիլիջանի պետական արգելոցը և Իջևանի անտառային այգին: Մարզի և հատկապես Աղստևի հովտի բնակլիմայական պայմանները (մեղմ կլիմա, թթվածնով հարուստ լեռնային մաքուր օդ, հանքային բուժիչ ջրեր, անտառներ, դեղաբույսերով հարուստ լեռնաշխարհ) չափազանց նպաստավոր են բնակչության հանգստի կազմակերպման, առողջության վերականգնման և միջազգային տուրիզմի զարգացման համար:

Մարզը համեմատաբար աղքատ է օգտակար հանածոներով: Արդյունաբերական նշանակություն ունեն բենտոնիտային կավը, կրաքարերը, վիմագրական քարը, դոլոմիտը, ֆելզիտը: Աղստև գետի հովիտը հարուստ է հանքային ջրերով, որտեղ կազմակերպված է դրանց արտադրությունը:

Մարզի կենտրոնով է անցնում Հյուսիսային Կովկաս – Թբիլիսի - Երևան գազատարը: Մարզով ձգվում են 146 կմ միջպետական, 253 կմ հանրապետական նշանակության ճանապարհներ: Աղստևի ձորով է անցնում Իջևան-Հրազդան երկաթուղու 70 կմ-ոց հատվածը: Հյուսիսային սահմանի երկայնքով, Դեբեդի ավիով անցնում է Երևան-Թբիլիսի երկաթուղու 7 կմ-ոց հատվածը:

2014թ.-ին Տավուշի մարզի **տնտեսության** հիմնական հատվածների տեսակաբար կշիռները ՀՀ համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 0.7 %,
- գյուղատնտեսություն՝ 4.6 %,
- շինարարություն՝ 6.7 %,
- մանրածախ առևտուր՝ 1.4 %,
- ծառայություններ՝ 0.7 %:

Մարզը հանրապետության վառ արտահայտված գյուղատնտեսական շրջաններից է: Անասնաբուծության մեջ առաջատար ճյուղեր են համարվում խոշոր եղջերավոր անասնաբուծությունն ու խոզաբուծությունը, իսկ բուսաբուծության մեջ՝ հացահատիկային մշակաբույսերի մշակությունն ու խաղողագործությունը: Ծրագրեր են իրականացվում պտղատու այգիների վերականգնման ուղղությամբ: Վերջին տարիներին զարգացում է ապրում նաև մեղվաբուծությունը:

Մարզի **տնտեսության** առաջատար ճյուղը մշակող արդյունաբերությունն է: Առավել զերակշռող են սննդի արդյունաբերությունը և փայտամշակումը: Մարզում արտադրվող արդյունաբերական արտադրանքից ար-տաքին շուկա են արտահանվում գինիներ, հանքային ջուր, քարե և փայտե արտադրատեսակներ:

Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային տրանսպորտով:

Մարզկենտրոն Իջևան քաղաքը ((2014թ. տարեվերջին՝ 20.9 հազ. բնակիչ) գտնվում է Երևանից 133 կմ հեռավորության վրա: Մարզի հյուսիս-արևելյան հատվածի վարչական, արդյունաբերական, կրթամշակութային կենտրոնն է և տրանսպորտային հանգույցը: Քաղաքի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է (մասնավորապես՝ փայտամշակումը, սննդամթերքի, հանքային ջրի և գինու արտադրությունը): Իջևան քաղաքը հայտնի է նաև գորգագործությամբ:

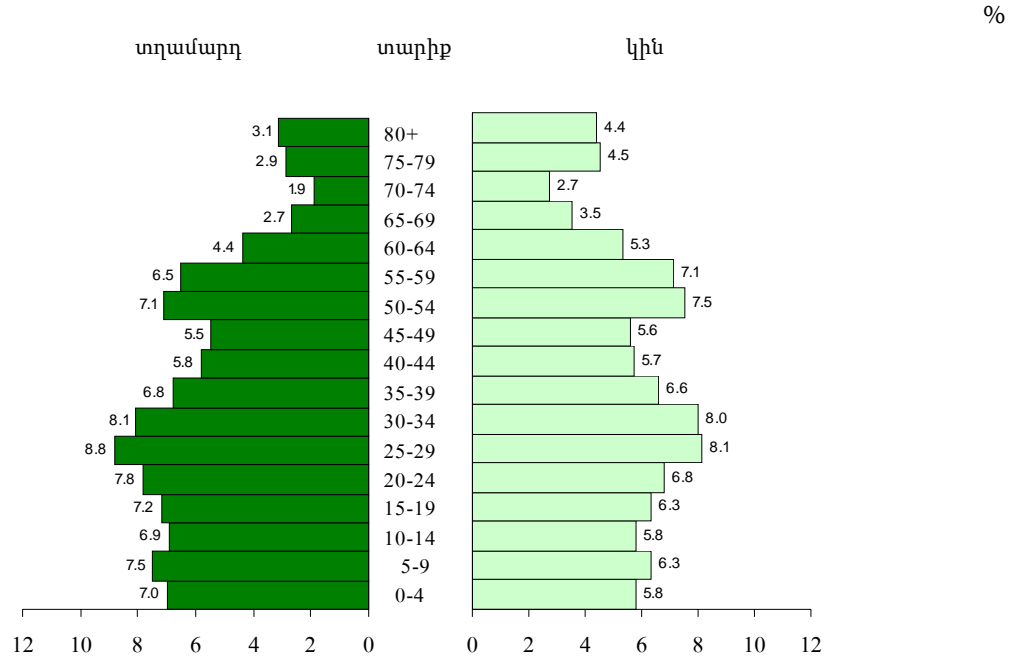
Դիլիջան քաղաքի (քաղաքի (2014թ. տարեվերջին՝ 17.7 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 99 կմ է: Քաղաքի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ առանձնանում է սննդամթերքի և ըմպելիքի արտադրությունը: Լայն ճանաչում է ստացել «Դիլիջան Ֆրոլովա» հանքային ջուրը:

Նոյեմբերյան քաղաքի (2014թ. տարեվերջին՝ 5.1 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 187 կմ է: Քաղաքի տնտեսական կյանքում էական դեր ունի գյուղատնտեսությունը, որի հիմնական ուղղությունն անասնաբուծությունն ու դաշտավարությունն է:

Այրում քաղաքի (2014թ. տարեվերջին՝ 2.0 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 206 կմ է: Այն կայարանամերձ քաղաք է, բնակչության հիմնական զբաղվածությունը մանրածախ առևտուրն է: Աշխատանքներ են տարվում Այրումի պահածոների գործարանի վերագործարկման ուղղությամբ:

Բերդ քաղաքի (2014թ. տարեվերջին՝ 7.8 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 202 կմ է: Քաղաքի տնտեսական կյանքում գերակշռողը բազմաձյուղ գյուղատնտեսությունն է, որի մեջ առանձնանում են խոշոր և մանր եղջերավոր անասնաբուծությունն ու դաշտավարությունը:

ՄՇՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ԽՄԲԵՐԻ, 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ

ՄԱՆՐԱԾԱՆ ԱՌԵՎՏՐԻ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐ

	Քանակը				
	2010	2011	2012	2013	2014
Մանրածախ առևտրի օբյեկտներ, ընդամենը	1 066	1 070	1 036	1 012	1 025
այդ թվում՝					
խանութներ	651	665	672	659	698
կրպակներ	379	369	327	312	290
գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաներ	1	1	1	1	1
սպառողական ապրանքների շուկաներ	1	1	1	1	1
առևտրի այլ օբյեկտներ	34	34	35	39	35

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

	Քանակը				
	2010	2011	2012	2013	2014
Պետական նախադպրոցական	45	45	55	55	59
Ոչ պետական նախադպրոցական	-	1	1	1	1
Պետական հանրակրթական	81	81	81	81	81
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	-	-	-	-	1
Պետական նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական ¹	17	18	19	19	19
Պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	3	3	3	3	3
Ոչ պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	6	6	6	6	6
Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատության մասնաճյուղ	2	2	2	2	2

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ *
Իջևան	ք. Իջևան	20 913
Դիլիջան	ք. Դիլիջան	17 666
Բերդ	ք. Բերդ	7 834
Նոյեմբերյան	ք. Նոյեմբերյան	5 104
Այրում	ք. Այրում	2 019

ԳՑՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
Իջևանի տարածաշրջան			
1	Ազատամուտ	•Ազատամուտ •Բարխուդարլու	2 598
2	Ակնաղբյուր		511
3	Աղավնավանք		284
4	Աճարկուտ		175
5	Այգեհովիտ	•Այգեհովիտ •Կայան	3 540
6	Աչաջուր		4 205
7	Բերքաբեր		496
8	Գանձաքար		3 420
9	Գետահովիտ		1 978
10	Դիտավան		330
11	Ենոքավան		526
12	Լուսահովիտ		320

¹ Ներառյալ այն միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները, որոնք իրականացնում են նախնական (արհեստագործական) ծրագիր:
 * Այստեղ և հետայսու՝ ՀՀ մարզերի քաղաքային համայնքների բնակչության թվաքանակը ներկայացվել է ՀՀ 2011թ. մարդահամարի հիմքով վարվող ընթացիկ հաշվառմամբ:
 ** Այստեղ և հետայսու՝ ՀՀ մարզերի գյուղական համայնքների այս տվյալների սկզբնաղբյուրը՝ գյուղական համայնքների կողմից տարեկան կտրվածքով ներկայացվող «Գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը» պետական վիճակագրական հաշվետվություններն են: Այդ սկզբնաղբյուրներով ՀՀ 866 գյուղական համայնքների մշտական բնակչության թվաքանակների հանրագումարը՝ ամբողջությամբ ըստ մարզերի ունի որոշակի շեղում բնակչության ընթացիկ հաշվառման համանուն տվյալներից, որոնք խարսխված են ՀՀ արդարադատության նախարարության և ՀՀ կառավարության արընթեր ՀՀ ոստիկանության վարչական ռեգիստրների տվյալների վրա (շեղումը՝ 01.01.2014թ.-ի դրությամբ ՀՀ մասշտաբով՝ կազմել է +12.1%): Շեղումը հիմնականում պայմանավորված է գուղական համայնքների միջև խնդրո առարկա տեղեկատվության փոխանակման, համադրման և անվանական տվյալների մակարդակով ստուգաճշտման համակարգի բացակայությամբ:

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
13	Լուսաձոր		690
14	Խաչթառակ		1 805
15	Խաչարձան		357
16	Ծաղկավան		542
17	Կիրանց		306
18	Հովք		423
19	Սարիգյուղ		1 191
20	Սևքար		2 049
21	Վազաշեն		853
Դիլիջանի տարածաշրջան			
1	Գոշ		1 107
2	Թեղուտ		1 497
3	Հաղարծին		3 551
Նոյեմբերյանի տարածաշրջան			
1	Արճիս		1 122
2	Բագրատաշեն		2 770
3	Բաղանիս		847
4	Բարեկամավան		253
5	Բերդավան		3 222
6	Դեբեդավան		605
7	Դեղձավան	•Խաչարձան •Գեղատափ •Ճերմակավան	282
8	Դովեղ		540
9	Ջորական		893
10	Լճկաձոր		414
11	Կոթի		2 055
12	Կողբ		4 538
13	Հաղթանակ		1 283
14	Ոսկեպար	•Ոսկեպար •Ասկիպատ	841
15	Ոսկեվան		1 369
16	Պտղավան		829
17	Ջուջևան		574
Տավուշի տարածաշրջան			
1	Այգեձոր		2 376
2	Այգեպար		638
3	Արծվաբերդ		3 101
4	Իծաքար		318
5	Ծաղկավան		956
6	Մոսեսգեղ		1 905
7	Նավուր		1 126
8	Ներքին Կարմիր աղբյուր		1 038
9	Նորաշեն		1 737
10	Չինարի		1 160
11	Չինչին		612
12	Չորաթան		1 014
13	Պատավաքար		1 639
14	Վարագավան		667
15	Վերին Կարմիր աղբյուր		1 733
16	Տավուշ		1 636

**ՀՀ ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.**

	Շնորհամենք	նրանցից՝	
		կանայք ¹	տղամարդիկ ¹
Բնակչությունը, մարդ	10 000	5 191	4 809
Ծնվածներ, մարդ	118	55	63
Մահացածներ, մարդ	105	50	55
Ամուսնություններ	50	X	X
Ամուսնալուծություններ	10	X	X
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակավերետով, քառ.մ	36.4	X	X
Կրթության ոլորտ. հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝			
նախադպրոցական	269	132	137
հանրակրթական	1 248	618	630
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	169	117	52
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	27	6	21
միջին մասնագիտական	66	29	37
բարձրագույն մասնագիտական	122	68	54
Առողջապահության ոլորտ՝			
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	29 011
Մարզիկներ, մարդ	48	7	41
Զբաղվածներ, մարդ	4 615	2 320	2 295
նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	-	-	-
նրանցից՝ գիտության դոկտոր	-	-	-
գիտության թեկնածուներ	-	-	-
ուսուցիչներ	159	131	28
բժիշկներ	18
միջին բուժանձնակազմ	45
Գործազուրկներ , մարդ	564	270	294
Մոցիալական ապահովության ոլորտ			
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1 729	1 059	670
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	402	X	X
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում			
գրադարան	20 122
թատրոն	-	-	-
համերգ	-	-	-
թանգարան	477
Իրավական ոլորտ			
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	54	X	X
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	23	X	X
միջին ծանրության	26	X	X
ծանր	4	X	X
առանձնապես ծանր	1	X	X

¹ Ցուցանիշները հաշվարկային են: